

EBÛ MUÂZ et-TÛMENÎ

EBÛ MUÂZ et-TÛMENÎ

(أبو معاذ التومني)

Mürcie'ye bağlı
Tümeniyye kolunun kurucusu
(bk. MÜRÇİE).

EBÛ MUHAMMED el-CERİRÎ

(أبو محمد الجريري)

Ebû Muhammed Ahmed b.
Muhammed b. el-Hüseyn el-Cerîrî
(ö. 321/933)

İlk dönem sûfilerinden.

Bağdat'ta yaşadı. Gençliğinde fıkıh ilmiyle meşgul oldu. Daha sonra Sehl et-Tüsterî ile Cüneyd-i Bağdâdî'nin sohbetlerine katıldı. Tasavvufa meyli giderek artınca Cüneyd'e intisap edip onun gözde müridi oldu. Kaynaklar, Cüneyd'in vefat ederken müridlerine şeyh olarak Ebû Muhammed'i tavsiye ettiğini bildirirler. Âlim bir şeyh olarak tanınan Cerîrî hac için gittiği Mekke'de bir ay itikâfta kaldı. Şeyhinin tasavvufu ile ilgili görüş ve davranışlarını takip eden Ebû Muhammed, irşad faaliyetlerine devam ederken Karmatîler'le çıkan bir çatışmada 120 yaşlarında susuzluktan öldü (Câmî, s. 139).

Ebû Muhammed, tasavvuf tarihinde çok önemli bir yeri olan Cüneyd mektebinin en büyük temsilcilerinden biri olup fikirleri, yorumları ve yetiştirdiği müridlerle tasavvuf düşüncesinin gelişmesine hizmet etmiştir. Tasavvufu, "kötü huylardan arınıp iyi huylar edinmek" ve "halileri murakebe etmek ve edebe sarılmaktır" şeklinde tarif eder. Onun "halkın arasına girmek, fakat Hakk'ı bırakıp halkla meşgul olmamak" şeklindeki uzlet tarifini Nakşibendîliğin "halvet der-encümen" ilkesiyle bağdaştırmak mümkündür. Ona göre ihlâs yakînin semeresidir. "En yüksek seviyede şükür, şükürden âciz kalındığını anlamaktır". "Sabır, sıkıntı ve refahı aynı derecede sükûnetle karşılayabilme gücüdür".

Çağdaş Hallâc konusunda susmayı tercih eden Ebû Muhammed tasavvufu üç kelime ile özetlemiştir: İktifâ, ittikâ ve ihtimâ. Allah ile iktifâ edip lutuflarını yeterli görmek kişinin iç dünyasını, ittikâ (takvâ) yolunu tutmak da davranış tarzını güzelleştirir; ihtimâ ise (perhizkârlık) karakteri sağlamlaştırır. Birincisi mârifet saflığı, ikincisi güzel ahlâk, üçüncüsü dengeli bir karakter sağlar

(Sülemî, s. 262). Cerîrî, Kur'an-ı Kerim'deki, "Rabbânîler olunuz..." (Âl-i İmrân 3/79) ifadesini, "Allah ile söyleyen, Allah ile işiten olunuz" şeklinde tefsir etmiştir. Onun, "mevcut olanı kaybetmemek için mevcut olmayanı istememek" şeklindeki fakr tarifini de Kelâbâzî, "farzları yerine getirememeye korkusu bulunmadıkça rızık talebinde bulunmamak" diye yorumlamıştır.

Cüneyd'in sahv* esasına dayanan tasavvuf anlayışına sadakatle bağlı kalan Cerîrî'ye göre, Allah'ın önemini belirttiği tâli hususlara, yani araç mahiyetinde olan kulluk vecibelerine riayet etmeden temel hususlara, gayelere ulaşmak, müşâhede mertebesine ermek mümkün değildir (a.g.e., s. 263). Ebû Muhammed, bu anlayışı ile şer'î konularla tasavvufî meseleler arasındaki bağlantıyı vurgulamak istemiştir. "Tasavvuf barış değil savaştır" (Herevî, s. 355) derken de mücâhedenin devamlı olması gereğine işaret etmiştir. Cüneyd gibi o da amelin verdiği zorluğun sürekliliğine inanır, ancak bazan bu zorluğun hissedilmeyeceğini söylerdi (Sülemî, s. 263). Menkıbe ve kıssalara değil gönül ehline ve muhakemesi sağlam olanlara bağlanmayı tavsiye ederdi (Münâvî, II, 10). Ona göre tasavvufun özû insanın kendini daima murakabe halinde bulundurması, bu halde iken dış görünüşün şer'î hükümlere uygun olmasıdır (a.g.e., II, 10). Hak'la halk arasındaki ilişkiyi anlatmak için şöyle diyordu: "Senin zikrin Hakk'ın zikrine bi-tişmedikçe zikrin sende kalır, bitişince yükselir ve bağlardan kurtulur. Ezeli ile birlikte bulunan hâdis daima yok olur, yani fer'î olan her şey ortadan kaybolup gider; sadece ezeli olan kalır" (Sülemî, s. 293).

Kelâbâzî ve Münâvî onu eser veren sûfiler arasında sayarlarsa da bu eserler günümüze ulaşmamıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Kelâbâzî, *et-Ta'arruf*, s. 60, 144; Serrâc, *el-Lüma'*, s. 25, 49, 64; Sülemî, *Ṭabaḳāt*, s. 259, 262, 263, 293; Ebû Nuaym, *Hilye*, X, 347-348; Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, IV, 430-434; Kuşeyrî, *er-Risâle* (Uludağ), s. 152; Hücvîrî, *Keşfü'l-mahcûb* (Uludağ), s. 251-252; Herevî, *Ṭabaḳāt*, s. 355, 359; Attâr, *Tezkiretül-evliyâ*, s. 579; İbnü'l-Cevzî, *Şifâtü's-şafve*, II, 447-448; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, XI, 148; İbnü'l-Mülakkin, *Ṭabaḳâtü'l-evliyâ*, s. 71; İbn Tağrıberdî, *en-Nücümü'z-zâhire*, XVI, 39; Câmî, *Nefehât*, Tahran 1947, s. 139; Şarânî, *et-Ṭabaḳât*, I, 94, 97; Münâvî, *el-Kevâkib*, II, 9-10.

MUSTAFA KARA

EBÛ MÛSÂ el-ANEZÎ

(bk. İBNÜ'İ-MÛSENNÂ).

EBÛ MÛSÂ el-EŞ'ARÎ

(أبو موسى الأشعري)

Ebû Mûsâ Abdullâh b. Kays
b. Süleym el-Eş'arî
(ö. 42/662-63)Hakem Vak'ası'nda
Hz. Ali'yi temsil eden
fakih sahâbî.

Yemen'in Zebîd şehrinde oturan, ahlâk ve meziyetleri Hz. Peygamber tarafından övülen Eş'ar kabilesindedir. Annesi Zabye (Tufye) bint Vehb Medine'ye hicret edip orada vefat eden sahâbedendir. Hz. Peygamber'in halkı İslâm'a davet ettiği duyulunca Ebû Mûsâ ile iki ağabeyinin de aralarında bulunduğu elli iki kişilik bir heyet onun yanına gitmek üzere bir gemiye bindi; fakat gemi kötü hava şartları yüzünden Habeşistan'a sürüklendi. Heyet mensupları, Ca'fer b. Ebû Tâlib ve arkadaşlarının orada bulunduğunu öğrenince bir süre Habeşistan'da kaldılar. 7 (628) yılında Hayber'in fethi sırasında Habeşistan'daki müslümanlarla birlikte Medine'ye döndüler ve Hz. Peygamber'in Hayber'de olduğunu öğrenince oraya gittiler. Ele geçen ganimetten kendilerine pay veren Resûl-i Ekrem, hem Habeşistan'a hem de Medine'ye hicret etmeleri sebebiyle iki hicret sevabı aldıklarını söyleyerek kendilerini tebrik etti (Buhârî, "Farzû'l-humus", 15, "Meğâzî", 38, 55; Müslim, "Fezâ'ilü's-şahâbe", 169). Ebû Mûsâ'nın müslüman oluşuyla ilgili bilgi veren bazı kaynaklar ise onun Mekke'de İslâmiyet'i kabul ederek memleketine döndüğünü ve daha sonra müslüman olan Eş'arîler'le birlikte Ca'fer b. Ebû Tâlib ve arkadaşlarının Habeşistan'dan döndükleri tarihte Medine'ye gittiklerini, dolayısıyla Habeşistan'a hicret etmediklerini kaydetmektedir.

Ebû Mûsâ Hayber'in fethinden sonra yapılan gazve ve seriyelere katıldı. Huneyn Gazvesi'nde bozguna uğrayan düşman askerlerini takip etmekle görevlendirilen amcası Ebû Âmir el-Eş'arî kumandasındaki birlikte o da vardı. Ebû Âmir şehid düşerken kumandayı kendisine bıraktı. Birlik Medine'ye dönünce Resûl-i Ekrem her iki kumandana da dua etti.

Hz. Peygamber, Ebû Mûsâ'yı Vedâ hac-cından önce Yemen'in Zebîd, Aden, Me'rib